

Tervek és gyakorlatok szerepe a kritikus szervezetek ellenálló képességének fejlesztésében

The role of plans and practices in developing the resilience of critical entities

Dr. Balogné Pruha Mária Anett
egészségügyi minőségbiztosítási szaktanácsadó
betegbiztonsági koordinátor biztonsági összekötő
Email: pruha.anett@bmkk.eu
ORCID: 0009-0001-2341-7525

Bevezetés

Napjainkban számtalan fenyegetettségnek vagyunk kitéve, akár az egyén szintjén vizsgálva, vagy infrastrukturális, de szervezeti szinten is. A kihívásokat nem elég túlélni. A bizonyítékon, tapasztalaton alapuló védelemmel összefüggő fejlesztések, intézkedések nagyban elősegítik a rugalmas alkalmazkodást a kritikus helyzetekben, de nem elég csak a reagálásra fókuszálni, a prevenció is hangsúlyos szerepet kell, hogy kapjon, mindezek a tervezés alapjait kell, hogy képezzék. A védelem akkor tud a legmagasabb szintekre jutni, ha nem csak az óvintézkedéseket helyezzük a középpontba, hanem párhuzamosan a szervezet ellenálló képességét is maximalizáljuk. A reziliencia fejlesztésben felértékelődik a kockázatértékelés szerepe. A megfelelően megalapozott kockázatelemzés rávilágít a szervezet, az infrastruktúra egyéni, személyre szabott kockázataira, melyek akár ágazatspecifikus kockázatok is lehetnek. A kockázatok kezelésére tervezett intézkedések visszaellenőrzésének leghatékonyabb formája a gyakorlat. A gyakorlat során feltárt hibák kiküszöbölésével, kijavításával a kritikus szervezetek és infrastruktúrák ellenálló képességét folyamatosan fejleszthetjük.

Introduction

Nowadays, we are exposed to countless threats whether examined at the individual level, or at the infrastructural or organizational level. Surviving challenges is not enough. Developments and measures related to protection based on evidence and experience greatly facilitate flexible adaptation in critical situations, but it is not enough to focus only on response, prevention must also play an important role, all of these must form the basis of planning. Protection can reach the highest levels if we focus not only on precautions, but also maximize the entity's resistance. The role of risk assessment increases in resilience development. A well-grounded risk analysis sheds light on the individual, personalized risks of the entity and infrastructure, which may even be sector-specific risks. Practice is the most effective form of checking measures designed to manage risks. We can continuously improve the resilience of critical entities and infrastructures by eliminating and correcting errors discovered during the exercise.

Kulcsszavak: kritikus szervezetek és infrastruktúrák, ellenálló képesség, kockázatértékelés, tervezés, gyakorlat

Keywords: critical organizations and infrastructures, resilience, risk assessment, planning, practice

Tervek és gyakorlatok összefüggései

„Exercitatio artem parat” avagy „Gyakorlat teszi a mestert”. Ez az elv az idők kezdete óta így működik és mindig is így fog működni. Ha példának vesszük azt, hogy az iskolás gyermekeket tanítja a tanár, ezáltal megalapozva egy tudást, ami akkor fog tudni érvényesülni a gyakorlatban, amikor a való életben a diák ténylegesen rákényszerül, hogy kipróbálja önmagát és ekkor kamatoztathatja a szerzett ismeretanyagot. Ez az élet minden területén ugyanígy működik, a szülő tanítja a gyermekét, a szakfelelős a szakembereket. Ez nem csak az egyén szintjén van így, hanem szervezeti szinten is. Ha egy személy, vagy szervezet elég alapos tudást szerez egy adott területen, és azt rendszeresen gyakorolja, akkor az, következményként hozzáértést, jártasságot fog eredményezni az adott témával kapcsolatosan. A kihívásokat túlélni nem elég! Fontos, hogy azokból tanuljunk, ezáltal fejlődjünk. A nehézségek leküzdése nem annyit jelent, hogy egyszerűen átvészeljük a nehéz időszakokat, hanem azt is, hogy képesek vagyunk a kihívásokból tanulni, ezáltal erősebbé, tapasztaltabbá válni, ehhez szükség van az önismeretre, a kitartásra, az alkalmazkodóképességre és arra, hogy minden helyzetből a legjobb tanulságot vonjuk le.

A gazdasági válságok, technológiai kihívások, természeti katasztrófák, terrortámadások, egészségügyi veszélyek és háborúk, mind olyan globális problémák, amelyekkel bármikor szembesülhetünk. A túlélésükhöz nemcsak a krízishelyzetek kezelésére, hanem a tapasztalatokon alapuló ismeretekre is szükség van. A kulcs a rugalmas alkalmazkodásban rejlik, amely lehetővé teszi számunkra, hogy gyorsan reagáljunk a változó körülményekre és hatékonyan oldjuk meg a felmerülő problémákat. Ez az ellenálló képesség (reziliencia) alapja, amely biztosítja, hogy képesek legyünk nemcsak túlélni, hanem fejlődni is a nehézségek során, így erősebbé válunk a jövőbeli kihívásokkal szemben. Az egészséges embernek van immunrendszere, amely betegség kialakulásának következményeként beindítja a szervezet védekező mechanizmusait. Erre rásegíthetünk gyógyszerekkel, de megelőzőként megerősíthetjük a szervezetet, egészséges életmóddal, avagy védőoltásokkal, akár legyengített kórokozókkal, ezáltal felkészítjük a szervezetet az őt ért támadásokra. A kritikus szervezetek és infrastruktúrák esetében is hasonlóan kell elképzelni az ellenálló képességet és annak fejlesztését. A továbbiakban erre irányuló két fontos szempontot vizsgálok a tervek és gyakorlatok szerepét a prevenció tükrében.

Egy szervezet működésében számtalan tervet találunk. Pl. Tűzriadó terv, Külső védelmi terv, Belső védelmi terv, Súlyos Káresemény elhárítási terv, Üzletmenet folytonossági terv, Pandémiás terv, Vízkár elhárítási terv, Élelmiszerbiztonsági terv, Egészségügyi válsághelyzeti terv, Veszélyelemzés és kritikus ellenőrzési pontok terve (HACCP), Helyreállítási terv (DRP)... A felsorolt tervek csak töredékét képezik a szervezetekben előforduló tervek összességének. Az Üzemeltetői Biztonsági Terv eltér a felsoroltaktól. A „a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény” [1] szerint előírt Üzemeltetői Biztonsági Terv már most is egy összefoglaló dokumentum bizonyos tekintetben. Az is marad, sőt még széleskörűbb és komplexebb lesz, hiszen szemléletében bővül és már az ellenálló képességre is fókuszál nem csak a védelemre. Ha a szervezetnek vannak olyan releváns dokumentumai, melyek ugyanazt a célt szolgálják, mint az Üzemeltetői Biztonsági Terv, vagy Ellenálló Képességi Terv adott pontjai, vagy a kockázatelemzés adott sora és azok tartalma teljeskörűen tartalmaz minden kötelező elvárást akkor egy átfogó, komplex terv részét képezik.

Ha már tervezünk, akkor általában meg is valósítunk, amit majd vissza kell, hogy ellenőrizzünk, hogy kiderüljön minden a terveknek megfelelően alakult, vagy sem. Bármilyen tervet is készítünk első lépésként meg kell határozni a célt, valamint azt is, hogy melyek azok a kockázatok, amelyek befolyásolják a cél elérését. Ezért folyamatosan kockázat alapú gondolkodással tervezünk.

A gyakorlatok kialakításában a tervek szerepe kulcsfontosságú, mivel lehetővé teszik a célok világos meghatározását, a kockázatok azonosítását és kezelését, az érintett felek, beleértve a külső és belső szereplők bevonását, a felelősségi körök tisztázását, valamint a határidők pontos meghatározását.

A gyakorlat tervezéséhez szükséges dokumentált információk között szerepel az Üzemeltetői Biztonsági Terv, ami a jövőben Ellenálló Képességi Terv lesz, valamint a kockázatelemzés és az Ellenálló Képességi (kockázati) Mátrix, melyek mind segítik a hatékony felkészülést és a potenciális veszélyek elhárítását, vagy kezelését. Ezen kívül fontos szerepe van minden egyéb releváns tervnek és dokumentumnak az átvizsgálására is ahhoz, hogy azzal is biztosítsuk a gyakorlat sikeres végrehajtását. A gyakorlatok típusait tekintve lehetnek belső, szervezeten belül tervezett, végrehajtott gyakorlatok, mint az ellenálló képességi gyakorlat, de lehet külső gyakorlat, amikor a szervezet kötelezett olyan gyakorlat megtartására, vagy azon történő részvételre, ahol külső partnerekkel közösen gyakorlatot hajtanak végre, amely jellemzően teljeskörű, átfogó ellenőrzéssel egybekötött gyakorlat.

A gyakorlatok rendszereinek kialakítása is tervezéssel kezdődik. A gyakorlat céljának a tervezés során hangsúlyosan meg kell nyilvánulnia, a kockázatokra különösen nagy hangsúlyt szükséges fektetni, az érintett feleket - akár külső vagy belső -, be kell vonni a folyamatokba. A felelősségi köröket és a pontos határidőket is meg kell határozni. A gyakorlat tervezéséhez szükséges dokumentált információkat át kell vizsgálni. pl. Ellenálló Képességi Terv, Ellenálló Képességi (kockázati) Mátrix, egyéb releváns tervek, dokumentumok.

A gyakorlatok jogszabályi hátterét tekintve a „a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény” [1] és a hozzá tartozó „a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény végrehajtásáról szóló 65/2013. (III. 8.) Korm. rendelet” [2] alapján komplex gyakorlatot a Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (BM OKF) által kijelölt üzemeltetőknél szükséges végrehajtani. Az értékelést a BM OKF területi szervei látják el.

A 2025.01.01-től tervezetten hatályba lépő új szabályozás szerint a „Kritikus szervezetek ellenálló képességéről szóló törvény” [3] és annak végrehajtási rendelete már nem csak komplex gyakorlatot ír majd elő. A komplex ellenálló képességi gyakorlat mellett, ellenálló képességi gyakorlat és stressz-teszt bevezetésére is sor kerül. Ezek olyan szervezett folyamatok, amelyek más partnerek bevonásával, más helyszínen történnek, de céljukat tekintve ugyanarra irányulnak. Az ellenálló képesség fejlesztésére a kockázatokra tett intézkedések megfelelőségének vizsgálatával. A komplex ellenálló képességi gyakorlatot továbbra is a BM OKF által kijelölt kritikus szervezeteknél és infrastruktúráknál szükséges végrehajtani, viszont az ellenálló képességi gyakorlatot minden kritikus szervezetnél, infrastruktúrájánál évente legalább egyszer le kell bonyolítani, az Ellenálló Képességért Felelős Vezető koordinálásával, majd kötelezően értékelni kell a tapasztalatokat.

A komplex ellenálló képességi gyakorlat értékelését az általános kijelölő hatóság fogja elvégezni. A gyakorlatok tervezését illetően az ellenálló képességi gyakorlat időpontja a szervezet, vagy infrastruktúra éves ciklusának, ütemterveinek összehangolásával, a belső szabályozókban érintett felek bevonásával kell, hogy megtörténjen. Komplex ellenálló képességi gyakorlat megtartásának kötelezettségéről a BM OKF hivatalos formában a kritikus szervezet vezetőjét kiértesíti. A gyakorlatot közös gondolkodás, tervezés és kapcsolatfelvétel előzi meg minden érintett partnerrel pl.: kockázatokért felelős személyek, kritikus beszállítók, együttműködő szervek (rendőrség, közműszolgáltatók).

A gyakorlat tervezése során a téma, témák pontos meghatározására, harmonizálására is szükség van. Alapul kell venni az elkészült, jóváhagyott, hatályos terveket, az ágazati sajátosságokat, a kitétségeket, az interdependenciákat, a fő kockázati tényezőket, kockázatokat, a kezelése, a riasztási láncot, a szervezeti eszközrendszereket, a szervezet és kritikus infrastruktúra, alapvető szolgáltatás jellemzőit. A tematika kialakításakor az események egymásra épülésére törekedni kell, a dominóhatás alapú gondolkodással, mindezek által tökéletesen érzékelhető lesz a szervezet, vagy infrastruktúra aktuális reagáló képessége a kialakult helyzetre.

Gyakorlat lebonyolítása a gyakorlatterv szerint kell, hogy történjen. Az érintett felek bevonásába beletartoznak a kritikus munkakörben foglalkoztatottak, vagy a külsős munkavállalók, előre meghatározottan a tervezett intézkedéseknek megfelelően. Előfordulhat, hogy a gyakorlat során derül ki, hogy a kockázatelemzésben érintett személyek körét bővíteni szükséges. A gyakorlat során a riasztási lánc tagjainak értesítését végig kell követni, az EDR készülék használat megfelelőségétől, a speciális irányítási módok aktivizálásáig, a rendkívüli esemény kezelésében érintett szervek értesítését is beleértve. Ezen felül a tartalék berendezéseket (pl.: aggregátor) üzembe kell helyezni. A gyakorlat során a védőfelszerelések használatára, állapotára is különös figyelmet kell fordítani. A rendkívüli események bekövetkezésének megelőzésére szükséges vizsgálni a kritikus szervezetben, infrastruktúrában előforduló veszélyeket, hibaforrásokat. Ismerni, elemezni kell a kontrollált rendkívüli eseményekre vonatkozó statisztikákat, amelyek olyan indikátorokat képezhetnek, amelyek rávilágíthatnak esetleges rendkívüli események megelőzésére.

A gyakorlatok lebonyolítását követően a folyamatot értékelni szükséges. Az Ellenálló Képességi Terv és a hozzá tartozó Ellenálló Képességi (kockázati) Mátrix megfelelőségének vizsgálatával érdemes kezdeni. Nem megfelelés esetén indokolt kiegészíteni, módosítani. A nagy eltérések következtében a dokumentum helyreállítását követően a gyakorlat megisméltésére kerül sor. A szervezetet érintő gyakorlat során azonosított új kockázatokat be kell vezetni a mátrixba és azokra intézkedéseket kell kialakítani. A függőségek vizsgálata során igazolhatjuk a leírtakat, vagy elvethetjük azokat, valamint a további kockázatok azonosítására kerülhet sor. Minden esetben ki kell térni az értesítési protokollok megfelelőségére, a tartalék/védelmi berendezések működőképességének megfelelőségére is. Ki kell szűrni minden gyengeséget, hibát, hibalehetőséget a rendszerben és azokra fejlesztési javaslatot kell kidolgozni prioritási szinteknek megfelelően.

Visszatérve a kezdeti célokhoz, a „Gyakorlat teszi a mestert” elvhez, fektessünk kellőképpen nagy hangsúlyt az Ellenálló Képességi Terv precíz, alapos kidolgozására, a kockázatok pontos azonosítására, kezelésére, és az azokban foglaltak, valamint az azokra tett intézkedések visszaellenőrzéseire, amelyekkel minimalizálhatjuk a sebezhetőséget és maximalizálhatjuk a rezilienciát.

Összefoglalás és következtetés

Napjaink kihívásai indokoltá tették a védelem magasabb szintre emelését. A kritikus szervezetek és infrastruktúrák ellenálló képességének fejlesztéséhez elengedhetetlen a kockázat alapú gondolkodás és a kellően megalapozott védelmi tervek kidolgozása, átláthatósága és azok összehangolása. Az Ellenálló Képességi Terv olyan átfogó, komplex dokumentum, melynek kidolgozása az Ellenálló Képességért Felelős Vezető koordinálásával, az érintett felek bevonásával történik pontosan úgy, mint ahogyan a gyakorlatok lebonyolítása is. A tervezés során a közös cél mentén a részfolyamatok összehangolására kerül sor. Eredményként az értékelés rávilágít a gyengeségekre, hibákra és hiányosságokra, amelyek kijavításával, megszüntetésével a reziliencia nagymértékben fejleszthető.

Irodalomjegyzék

- [1] A 2012. évi CLXVI. törvény a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről [Online]. Elérhetőség: <https://njt.hu/jogszabaly/2012-166-00-00> (2024.12.15)

- [2] 65/2013. (III. 8.) Korm. rendelet a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2012. évi CLXVI. törvény végrehajtásáról [Online]. Elérhetőség: <https://njt.hu/jogszabaly/2013-65-20-22> (2024.12.15)

- [3] T/9707. törvényjavaslat [Online]. Elérhetőség: <https://www.parlament.hu/irom42/09707/09707.pdf> (2024.12.15)